

דף יב

- טו. א. האם מותר לצאת בתפלין ערב שבת עם חשכה?
ב. איזו הלכה אמר עליה רב יוסף: 'הלכתא רבתי לשבת'?
- ג. האם ובאיזה אופן מותר לפלות בגדים בשבת? (וכיצד מפלים בגדים בכלל?).
ד. אלו דברים אסרו חכמים לעשותן לאור הנר, ואלו דברים מותר?
ה. האם מותר לשדך התינוקות וללמדם ספר או אומנות בשבת?
ו. מה דין ביקור חולים וניחום אבלים בשבת?
ז. האם שואל אדם צרכיו בלשון ארמי?
ח. מנין ששכינה נמצאת עם החולה ומאי נפקא מינה?
א. תנא דבי אליהו, יוצא אדם בתפלין בערב שבת עם חשכה, כיון שאסור לו להסיח דעתו מהם, זכור הוא ולא ישכח ויצא בהם משחשכה.

ב. תניא חנניא אומר: חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשכה. אמר רב יוסף: הלכתא רבתי לשבת.

ג. נסתפקו בגמרא האם מותר לפלות בגדיו מן הכנים ביום השבת, ואסור רק לאור הנר, שמא ישכח ויטה, או שמא אסור אף ביום — לשיטת ר' אליעזר שההורג כינה בשבת חייב, ולכך אסור לפלות שמא יהרוג. (ויש לומר שלפי המסקנא אף לרבי אליעזר אין איסור לפלות אלא לאור הנר. כן צדדו בתוס'). אבל לחכמים מותר לפלות ביום.

וכשמפלה, מולל (הכינה). להתייש כחה שלא תחזור) וזורק ובלבד שלא יהרוג. אבא שאול אומר: נוטל וזורק ובלבד שלא ימלול. (אפשר שסובר כחכמים שההורג כינה פטור ואעפ"כ גזר שלא ימלול. ואפשר שסובר כר' אליעזר ולכך גזר מלילה אטו הריגה. ערש"י ותוס'). ואפשר שהכל סוברים כדעת בית הלל שבסמוך, שמותר להרוג כינה שבראשו, אלא שבמפלה כליו שמצויים בהם רמשים אחרים, גזרו שלא להרוג אף את הכינה. רא"ש ועוד). אמר רב הונא: הלכה, מולל וזורק וזהו כבודו, ואפילו בחול. (לא שסובר רב הונא שאסור להרגן בשבת, אלא משום כבודו יש להמנע מכך גם בחול. רמב"ן). רבה ורב ששת היו מקטעים אותם, רבא היה משליכם לספל מים, וכן רב נחמן הורה לבנותיו להרגן.

רש"י ועוד פירשו שהיו ממיתים אותם בשבת, וכבית הלל המתירים להרוג כינה בשבת. וריב"א פרש: בחול. וכתבו התוס' שאנו סומכים על רש"י שמותר להרוג כינה בשבת. ונחלקו הראשונים על איזו כינה מדובר, אם על השחורה הקופצת או על הכינה הרוחשת על הראש והבגדים. ובשלחן ערוך (שטו, ט) נפסק שפרעוש אסור להרגו, ואף לא ימללנו בידו שמא יהרגנו, אלא אם הוא על בשרו יטלנו ויזרקנו (רמ"א). ואפילו במקום צער אין להתיר (חות יאיר קסד). אבל כינה מותר להרגה. ודוקא בראשו (או בבשרו), אבל המפלה בגדיו לא יהרוג אלא ימלול.

בספר 'פחד יצחק' כתב להחמיר שלא להרוג כינה בשבת. ואין כן סוגיין דעלמא. ויש אומרים שהכינים שלנו אינם אלו המדוברים בגמרא ולכך יש להחמיר.

אין פולין ברשות הרבים מפני הכבוד. [כיוצא בו אין עושים אפיקטוזין (= הקאה) ברשות הרבים].

ד. גזרו חכמים [בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון] שלא לקרות ולא לפלות לאור הנר. ואפילו הנר גבוה מאד. (רבה. שלא חלקו חכמים בגזרתם).

לדברי הר"ה (בעירובין צח), לאביי (שם) מותר כאשר הנר בריחוק, כי בינתיים ייזכר ולא יטה, אך אין הלכה כאביי

כמו כן אסור להבחין בין בגדים דומים לאור הנר. [כגון במחוזא היו בגדיהם רחבים, שלא כבני הכפרים, והיו דומים לבגדי הנשים הזקנות. ואף על פי שאין צורך בהבחנה זו בעיון מרובה (ר"ן). וכתבו התוס': מכאן נראה שאסור להבחין בין בגדו לבגד חברו לאור הנר. וכתב ב'מנחת חינוך' (מוסך השבת ז,ה) שכאן מדובר כשרוצה ללבוש לאלתר אבל לולא כן, מלבד החשש שמא יטה אסור הדבר משום מלאכת 'בורר'].

וכן השמש שאימת רבו עליו [שמש קבוע — לגרסתנו ופרש"י. או שאינו קבוע — לרבנו תם], לא יבדוק כוסות וקערות לאור הנר. ולפי התירוץ השני בגמרא, חילקו בין נר שמן שאסור ובין של נפט שהואיל וריחו רע, אין חשש הטיה. וללשון זו נסתפקו האם מותר לשמש שאינו קבוע, שאינו ירא כל כך (ולר"ת: בקבוע) לבדוק לאור נר שמן. ואמר רב: הלכה (שמותר) ואין מורים כן, (שלא יזלזלו). ורבי ירמיה בר אבא אמר: הלכה ומורים כן.

להלכה, דעת הר"ף והרא"ש שבשל נפט מותר בין שמש קבוע בין בשאינו קבוע, ובשל שמן — שמש שאינו קבוע אסור, ושמש הקבוע — מותר ומורים כן. ואילו הרמב"ם (וכן פסק בשו"ע ערה, יב) אוסר בשמש שאינו קבוע אפילו בשל נפט, לפי שאינו מכירן ונצרך לעיון רב. והוא הדין לענין קריאה, המצרכת עיון רב, אין להקל לדעה זו בשל נפט. (ע' באה"ל ערה, א ד"ה לאור).

הרמב"ן כתב שלא התירו כאן בשל נפט אלא בדיקת כוסות וקערות, משום נקיות, ולא בקריאה וכדומה.

שני אנשים המעיינים בענין אחד (י"א בספר אחד וי"א אף בשני ספרים) — מותר להם לקרוא לאור הנר, שאם יבוא האחד להטות — יזכירנו חברו. אבל במדורה, אפילו עשרה בני אדם אסורים. (הב"ח כתב (והובא במג"א — ערה), לא התירו בשני בני אדם אלא לדבר מצוה).

רבא אמר שאדם חשוב שאין דרכו להטות — מותר. [מלבד אם הוא משים עצמו על דברי תורה כהדיוט, כרבי ישמעאל בן אלישע — שאסור].

החזן רואה לאור הנר היכן התינוקות קוראים, לסדר ראשי פרשיות בלבד, אבל לא יקרא לאור הנר. והתינוקות עצמן — ללשון אחת (ג). גם כן אסורים לקרוא אלא ראשי פרשיות. וללשון אחרת — מותר, הואיל ואימת רבן עליהם, לא יבואו להטות. (וכן פסק הר"ף. ונחלקו הפוסקים אם התר התינוקות נאמר רק כשיושבין לפני רבן או גם כשאינו מסדיר לפניהם. ערשב"א, רמב"ם ה, ט; או"ח ערה. א. יש שכתבו שמותר לקרות בליל כיפורים לאור הנר, שמתוך שהוא יום כפרה וסליחה אימת

היום עליו, וכתינוקות הקורין. 'החזשי הר"ן' ורישב"א בשם התוס'; או"ח ערה, ח.

יש אומרים שקריאת ההגדה בליל פסח שחל להיות בשבת, תיעשה בשני על ידי שני אנשים מתוך ספר אחד, מלבד למי שרגיל, שאינו אלא כמסדר פרשיות. ובשלחן ערוך (ערה, ט): 'ליל פסח שחל להיות בשבת מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת'. וכן כיוצא בזה, תפילות ואמירות השגורות בפיו — מותר. ט"ז).

ב. כתבו כמה פוסקים אחרונים, שמותר לקרוא בשבת לאורה של מנורה חשמלית שיש בה

דרגות שונות של עוצמת האור, ואין לחוש שמא ישנה את העוצמה. וטוב יעשה אם יכסה את המתג מבעוד יום. מתוך שמירת שבת כהלכתה יג, לב, עפ"י אגרות משה או"ח ח"א א צג, והגרשו"א. ואולם בשם החזו"ן-איש מובא (דינים והנהגות' ט, יב) שהיה מקפיד מאד בדבר זה, ואף אמר שאין לסמוך על הנחת פתק ליד המנורה, ואין התר אלא לקרוא שנים בספר אחד או על ידי העמדת שומר. וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב יח, יח) החמיר לכתחילה במנורה חשמלית שאפשר לשנות בה את עוצמת האור. אבל לא בשאר מנורות. ואף בזה, לצורך לימוד תורה יש להתיר, כי אינו דומה לנר שדרכו להתמעט מאליו. ואפילו בנרות שלנו העשויים מפרפין כתב להתיר — כי אין הדרך להטות הפתילה בהם.

ה. רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רשב"ג: אין משדכים את התינוקות לארס, ולא את התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות, [ואין פוסקים צדקה על הצבור אפילו ליתום ויתומה. גרסת הרי"ף]. (ממצוא חפצך ודבר דבר) — דברי בית שמאי. ובית הלל מתירים. (חפצך — ולא חפצי שמים).

ו. לדעת בית שמאי, אין מנחמים אבלים (משום שמצטער עמהם) ואין מבקרים חולים בשבת. ובית הלל מתירים. ואומר לחולה: 'שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבא'. רבי מאיר אומר: 'יכולה היא שתרחם' (אם תכבדוה מלמצטער בה. רש"י). רבי יהודה אומר: 'המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל'. רבי יוסי אומר: 'המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל', [וכדברי רבי חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו, צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל]. שבנא (/ שכנא. עתוס) איש ירושלים, בכניסתו אומר: 'שלום', וביציאתו אומר: 'שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבא, ורחמי מרובים, ושבתו בשלום'. (ברי"ף הגרסא 'שבתו לשלום. וע' מהרש"א).

ואמר רבי חנינא: בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, (שמא יבוא לזעוק. רי"ף). התר ניחום אבלים בשבת מובא בשלחן-ערוך ובשאר פוסקים. ואולם יש מי שכתב שעכשיו אין נוהגים לנחם בשבת ונתן טעמים לדבר (גשר החיים בשם 'נימוקי אורח חיים'. ואולם בשו"ת שכט הלוי (ח"ד נג) פקפק בדבר, אם מנהג ותיקין הוא זה).

ז. אמר רבי יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. ואמר רבי יוחנן: השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקים לו. (יש אומרים: דוקא ארמית. ויש אומרים: כל שאר הלשונות מלבד לשון הקדש). ואולם לחולה בפניו אפשר בלשון ארמית, כי שכינה עמו. ובציבור אפשר לבקש בלשון ארמי (עפ"י סוטה לג). ויש אומרים אפילו ביחיד, כל שהיא תפלה קבועה לצבור.

ח. מנין ששכינה סועדת את החולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. (וכן נאמר וישתחו ישראל על ראש המטה. עפ"י הרי"ף; רש"י — ויחי). וכן אמר רבא אמר רבין: מכאן שהקב"ה זן את החולה. ומפני כך אפשר לבקש עליו בפניו בארמית, כאמור. וכן נפקא מינה לנכנס לבקרו, שלא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו, מפני ששכינה למעלה מראשותיו. (נראה דוקא כשהחולה שוכב נמוך, אין לו למבקר לישב גבוה מראשותיו. תוס').